

ATLAS LINGÜÍSTICO GUARANÍ-ROMÁNICO (ALGR): APOPYRĀME JEIKE

Haralambos Symeonidis
University of Kentucky, Estados Unidos
Email: hsyme2@uky.edu
ORCID: 0009-0005-2526-2634

Ojgueruka: 28/04/2023

Oñemoneĩ: 18/10/2023

DOI: <https://doi.org/10.47133/renepylen202106>

Ñemombyky

Apopyrã Ñe'ẽreko rehegua *ALGR* (*Atlas Lingüístico Guaraní-Romance*) ombohovaise heta mba'eporandu tenda oñeñe'ẽhápe guaraní rehegua: Paraguái, Argentina yvatekuarahyresẽ gotyo ha tenda ojáva Brasil rehe. Ko apopyrã ojejapo mboyve, umi tembikuaa rekahára ha *político*-kuéra ndoikuaaiva'ekue mba'éichapa ojeporu umi ñe'ẽ, ikuaapy ha ñe'ẽ jeikove oñondive ko'ã tenda heseguávape; oĩpa hetáichagua guarani ha España ñe'ẽ tendaguáva, upe ñe'ẽ jeikove oñondivépa osãingo ñe'ẽhára *clase social* rehe; ha'e mba'éichapa oñemohenda kuimba'e ha kuña apytépe ha avei opáichagua ñemoñarekuéra apytépe. Araka'eve ndojeikuaa añetetéiva moõ mevépa ojepysóraka'e guarani ha avei mba'éichapa oike ojokuápe guarani ha castellano Paraguái, Argentina ha Brasilpe, ko apopyrã tembikuaarekáva ojejapo peve.

Tuichave iñambuéva ALGR
taperekokuaaty apytépe ha'e

noñemboykeihague umi mba'ekuaarã ypykue, ndoikéirupipe *formato analítico*-pe térã ndaha'ei rupi poravopyréva umi tembikuaareka hupytyrã ojeipotáva. Ko haipyre ohechauka ikatuha heta mba'e oje hupyty apopyrã ñe'ẽrekokuaa ALGR, haperekokuaaty ha hupytyrã rupive: ndaha'ei oñemombe'únteva, ikatu avei oje hai, ko ára guive, guarani jepyso amo gotyove Paraguái retã rembe'ýgui. Ko'ágante ojehecha peteĩ ñande ypykuéra ñe'ẽ oikeha América Latina atlas linguístico rembikuaareka ryepýpe.

Mba'e mba'érepa oñeñe'ẽ: Atlas Lingüístico Guaraní-Románico; guarani-castellano ñe'ẽmokõi; Paraguái; Argentina; Brasil

1. Ñepyrũmby

Apopyrã ALGR (*Atlas Linguístico Guaraní-Románico*) jehupytyrã hína ko'áva: oñeme'ẽva'erã peteĩ *base empírica* umi mba'ekuaarã ñe'ẽrekokuaa reheguápe ikatu hañuáicha oñemombe'u mba'eichaitépa ojeporu ñe'ẽ Paraguái *colonial* regiõme, kóva apytépe oike Paraguái ko'ágagua

ha avei tenda ojáva Argentina ha Brasil rehe, yma oikeva'ekue avei Uruguái; ohechaukava'erã oñeñe'ẽ porãpa guarani ha castellano-pe térã portugués-pe avei, ha *variación pluridimensional* jahechaháicha *parámetro diatópico*-pe (táva - okaháre), *diatrático* ("clase alta"- "clase baja", oporomoaranduháicha mbo'ehao), *diageneracional*, *diasexual* (tapicha ityarõva ha imitáva, kuimba'e ha kuña) ha *diafásico* (ñe'ẽreko moambue ojeporuháicha ñe'ẽnguéra).

Avei, ko apopyrã oñeha'ã oikuaa porãve mba'éichapa mokõi ñe'ẽ oiko ojoapytépe "*Zona guaraníca-pe*", kóva he'ise jaikuaa poráva'erãha umi oikova'ekue yma, péicha jajuhu *Península Ibérica romanización*.

Ojejapómaramo ALGR *digital*-va ha ojehupímaramo *internet*-pe mayma oiporusévape ñe'ẽ oĩva *zona guaraníca* ñe'ẽ situ (Paraguái, sa'imi Argentina-gui ha avei mbovymi Brasil retãgui), ko'ápe ojehechauka mbovymi umi mba'ekuaarã ko apopyrã rehegua oñemopyendáva ko haipyrepe "yvy póra rete rehegua *léxico* ha *deficiencias corporales*". Hetave marandu oĩ ko haipyrepe ha avei ñanduti roguépe, ndahi'aremo'ãiva osẽ haña *internet*-pe.

1.1. Zona guaraníca rekoasa ymave guaréva

Atlas Lingüístico Guaraní-Románico (ALGR) hupytyrãniko ha'éhina guarani-castellano jehaipyre oĩva Paraguái ha umi Argentina regiõme, ojehaíva yvy gotyove (1.3.2), avei ñe'ẽmokõi guarani-(castellano)-portugués Brasil regiõme, ojehaíva yvy gotyove (1.3.3.). Ko'ápeniko ALGR ohakã'i'o ñe'ẽnguéra situ peteĩ tenda ha'éva, *grosso modo*, Paraguái *colonial* reheguáva. Mokõive ñe'ẽ *colonial* ojehe'áva guarani, castellano, ha portugués rehe, ojeherokatui "ñe'ẽ románica".

Paraguái ñe'ẽ ha arandupy situ, ijojaha'ỹva *América hispanohablante*

apytépe, ou umi tembiasakue ha'éva *colonial* ha *pos-colonial* oikova'ekuégui, ha'éva: Ko época colonial-pe ojejapo ypymanteva'erãkuri umi *reducciones jesuíticas* (sa'ary XVII ha XVIII) ha hendive avei oñemopyenda peteĩ *régimen* ijeheguíva Colonia España retãygua ryepýpe. Ko *régimen* ogueroguata umi *misionero Jesuita*, katu ha'ekuéra imbovy, hetaite ypykuéra apytépe, opavave oiporu ñe'ẽ oúva guaranígui, sa'i iñambuéva ojehegui. Ko'áña meve, guarani ñe'ẽ oiporúva umi ypykuéra oĩva Ysryguasú Parana rembe'ý mokõiveguápe, Paraguái ha Brasil retãme ha avei Misiones Argentina Tetãvoreguávape, naiñambueguasúi ojehegui. Ypykuéra mbya ko'áñaagua, chiripa (térã ñandéva) ha paĩ tavyterã (térã caiová, kaiwá, caingú) ou umi tapichágui ndohasaiva'ekue *reducciones* oje'é mavape, *colonial* aja, ndohejái rupi aty oikoha, upe ka'aguýpe. Umi oĩva *reducciones misioneras*-pe, oñemongaraíva *cristiano*-ramo, ndaha'ei oñemboykenteva ichupekuéra aty oikohágui, ijepokuaa ha ijeroviapýgui, "oñemboyke" avei iñe'ẽgui. Umi jesuita, oikuaáva guarani, omoñepyrũ hendivekuéra peteĩ ñe'ẽ vaivai oñemopeteĩ ha oñemboWjojáva umi Europa retãygua jepokuaa ha ha'ekuéra opensaháicha rehe (kóva rehegua ojehechakuaa Melià, 1969 ha Thun 2008 ryapýpe).

Guaira regiõme ojejapova'ekue *misiones* ypykuéva, ko'áñaagua Parana Brasil retãmegua ha Mato Grosso del Sur tavaguasúpe, pya'e ojehejareíkuri umi *bandeirante paulistano* oñorãirõseterei rupi, ha'éva *aventurero* oĩva San Pablo regiõme, oúva ko regiõ péicha héravagui, oipyguaráva tenda pyahu Brasi-pe ñe'ẽ, ohekávo itaju ha tapicha tembiguirã ypykuéra rekávo ohepyme'ẽ haña San Pablo-pe. Ymaite guive ñorãirõ oikóva tenda rehe, Portugal ha España apytépe, omongakuaave rekávo umi *colonia*

América-ygua, oguenohẽ oñoñe'ẽme omohembe'ýva ijyvykuéra, Madrid ha Lisboa Tratado 1750 aryguápe. Ko ipahaguáva ndohejái Portugal retãme tenda Ysryguasu Parana rembe'y yvate gotyo oíva añónte, oheja avei tenda oíva ko'ağua Paraguái kuarahyresẽ gotyo, ko mba'e ojejapóva, ñorãirõ sãso aja, ogueru heta jeikovai jey. Umi *jesuita*, ohasa rire 1622 ary, oguerahapa umi ypykuérape amo Ysryguasu Parana mbyterupi, Paraguái yvy gotyo ha avei Misiones Argentina Tetãvore regiõme. Upépe ojejapo ypýkuri upe *reducciones*.

Umi Jesuita oñemosẽ rire, 1768 arýpe, umi ypykuéra oganajeyva'ekue ka'aguy, dominicano-kuéra oñemomba'e mboyve, peteĩ vore, hi'arevé mama *reducciones* rehe. Ipahápe kóva ojehejaparei, ha pe hembývakatu oñembyaipate oiko aja ñorãirõ sãso rehegua, hetave ohejarei umi Brasil retãyguá. Umi ypykuéra, iñaranduetereímava, opavavete ndoguerahavéima hekove atypegua, omba'apóma rupi kokuépe regiõ oíva ysryguasu Paraguái ha Parana mbytépe, péicha ojehe'apa hikuái umi *criollo* oúva España retãgui rehe regiõguáva ha kóvandi guarani ñe'ẽ jeporu, oñeñe'ẽva avei tekoaty okaraygua ndaha'éiva *reducciones*-pegua apytépe.

Umitetãpyahurã Américayvygotyogua sãso ojekuaauka oporomongyhyje rupi Brasil ha Argentina, mokõi tetã pyahu imbaretéva, ogueroiketaha umi tenda ha'éva Paraguái ymaguare retãpehẽmegua.

Péicha ñamboyke ko'ápe umi Uruguái apañuãieta. Pe mba'e imbaretévava oíva oñepyrũ hağua Paraguái arandupy ha ñe'ẽ situ ko'ağaguáva ha mayma tenda oñeñe'ẽhápe guarani ha'ehína paraguaigua rembipota ha'éva sãso, ha hetaite ary oikohague ñorãirõme ikatu hağua'icha isãso Brasil ha Argentina retãgui.

Tuichavemba'e ojehechakuaáva ko

sãso rehéniko ha'e guarani ñe'ẽ jeporu, ñe'ẽ jeroviaháva ha avei oporoipytyvõva, castellano *formal* ndive. Hetaiterei mba'e oĩ ohechakuaáva ñandéve mba'éichapa ipu'aka ojuehe mokõive ñe'ẽ, péicha jajuha *influencia directa, material*, ha *indirecta*, he'iséva, jajuha ñe'ẽaty ha ñe'ẽtekuaápe ha avei ñe'ẽjoajukatúpe (cf. de Granda 1988, 1992 a, b; Abadía de Quant/Irigoyen 1980; Morínigo 1989).

Ko pu'aka ha'e avei ALGR ñe'ẽmbyrã. Péicharõ jepe, guarani ñembocastellano reko mba'eveichavérõ ndojokói ñomongeta syryry paraguaigua ko'ağua ha ypykuéra mby téra cayová apytépe.

Ñamombe'u hağua Argentina ko'ağaguáva ñe'ẽnguéra situ *zona guaranítica*-pe, ñepyrũrã ñamotenondeva'erã pe tenda ojeporuhápe guarani ymaguare, Colonia arapehẽ oñepyrũ guive, ha'eha Taragui Retãpehẽ ko'ağaguante. Misiones Retãpehẽme araka'eve ndoikóiva Europa -gua, *colonia* aja, oikókuri ysryguasu rembe'yrente. Umi jesuita oñemosẽ rire, ha'etévaicha ojehopanungáva ko tendágui, ary mokõipa, sa'ary XX guive ha upe rire avei, oikónera'e ipype tapichakuéra oúva Europa ha Brasil retãgui. Mbovymi oñe'ẽva guaraníme rojuhuva'ekue ko regiõme opavavete paraguaigua ñemoñare ohova'ekue tetãgui sa'ary XX-pe. Péicha avei jajuha, Formosa Retãpehẽ ha'eha tenda paraguaigua ymaguaréva oñeme'ẽva'ekue Argentina retãme 1874 ary aja, opa rire Ñorairõ Guasu. Formosa Retãpehẽme oñe'ẽva guarani ha'e paraguaigua ou ramóva ambue tetãgui téra iñemoñare, ha hetaiterei oĩ oikóva Tetãpehẽ kuarahyresẽ gotyo, Formosa tavaguasu ha Ibarreta mbytépe. Ko tenda Chaco-pegua ndaha'ei tenda ojejepokuaaha ojeporu guarani, ojeporu rupi ypykuéra ñe'ẽ upepegua ha'éva wichí ha toba; guarani ojegueroike Paraguái isãso riréma.

Ko mba'é ojehechakuaa avei Entre Ríos Retãpehẽ Yvate gotyo. Umi mbovymi oikuaáva guarani rojuhúva tenda San José de Feliciano ryepýpe ou Taraguígui.

Umi Entrerrio-ygua “añetetéva”, naiñemoñaréiva Taragui retãme, he'i ndoikuaaiha guarani, ndoikuaaseiha ichugui mba'évete ha upevaha pe omoambuéva ichupekuéra Taragui táva Entrerrio-yguágui. Pe omoambuéva avei ichupekuéra ha'e ñe'ëpukuaa, Taraguigua apytépe, iñambuéva ko'áva apytépe: /' / y /j/ ipahaguáva ojeporu *africada palatal*-ramo [dj]¹, Entrerrio-yguakuéra katu ojekuaauka iñe'ëpukuaa *rioplatense*-ramo, péva he'ise ojehe'aha /' /j/ ndive ha ojejapoha žeísta térã žeísta ko taipu ha'eñóvagai.

Taragui, ipahápe, ha'e pe tenda ojeporuveha guarani oíva Argentina ko'ağagua ryepýpe. Tenda Tetãpehẽmegua oñeñe'ëha guarani ha'ehína Yvatekuarahyresẽ gotyogua, Esteros del Iberá yvatekuarahyresẽ gotyo, katu avei tenda rembe'y yvy gotyoygua, Mercedes, Goya ha Ysryguasu Corriente yvysusũ oñemohendáva Esquina ha Perugorría mbyte peve. Tenda oíva kuarahyresẽ gotyo, Ysryguasu Uruguái rembe'ýpe, yma oíhámekuri *reducciones jesuíticas* Uruguái mokõive yke gotyo, ko'áğa sa'ive ha ikatu sa'ietereive ojeporu guarani, jajuhu avei *franja* oíva yvy ha yvykuarahyresẽ gotyo. Ko ñemboja'ó ikatúne oikohína ndaipóri rupi guarani oñe'ëva Ysryguasu Uruguái rembe'ýre heta ára oike rupi umi tapicha Brasil retãyguáva amo 1755 ha 1822 arýpe. Umi yvypóra, opavavete oñe'ëva guarani, ohopa hikuái ko tendágui ha avei Ysryguasu Parana rembe'ýgui, mokõive

1 La realización [dj] se considera un fenómeno de influencia fonética del guaraní ya que, en el guaraní paraguayo, ésta es la realización de /j/, que es atestiguada desde el siglo XVIII y se observa también en las lenguas étnicas (chiriguano-izoceño [dj], mbyá [dj] en la Argentina y en Paraguay, [dʒ] o [ʒ] en el Brasil).

tenda oikehápe Argentina ha Brasil retãygua. Añetehápe opavavete oike Paraguái ryepýpe oñangarekóvo ijehe, katu peteĩ aty mbovymíva ohónera'e Iberá yvysusũ gotyo, ko'áğa meve ha'éva tenda okañyha, ndaha'ei ypykue ha *criollo* guarani añónte oñe'ëva, ha'e avei umi tapicha oñemosëva tetãgui upépe ojuhúva oiko hağua, polisia ojuhu'ỹ hağuaáme ichupekuéra ha avei tekojoja. Katu péicharamo jaikuaava'erã gueteri oğuahẽpara'e guarani umi tenda ko'áğa oñeñe'ëháme, *misiones jesuíticas* guive, ojeheja rire, térã Paraguái guive, sa'ary XIX ñepyrũme, térã guarani ojeporu yma oñemohenda rupi ko'ápe guarani *étnico pre-colonial* Taragui táva kuarahyreike regiõme, ha péicha ko'avandi oike ha ojehe'ánera'e umi okañýva tenda ñorãirõgui.

Umi marandu oĩ ha oñe'ëva, vaivaíjepe, ko apañuái rehe (cf. Cafferata Soto 1989, 9, oñe'ëva “*alfarería cuñameé rehe*”) omoañetéva guarani ojeporuha, *colonia* aja, tenda opytáva Ysryguasu Parana asu gotyo Esquina regiõ meve. Ha katu tenda akatúva gotyogua oikundahánera'e tuichaháicha umi Chaco tavaygua (guaycurúes ha abipones) osẽ'ýre hikuái tenda Taragui Retãpehẽ ko'ağagua kuarahyreikégui. Oñemomba'eguasuvéva ypykuéra ñeimégui ha'ehína, péicharõ jepe, umi jesuita oguerekogueteriha *estancia* tuicháva Ysryguasu Parana rembe'ýre, tetãvore ko'ağuape ha'éva Goya, Esquina, Sauce ha Curuzú Cuatiá (cf. Cafferata Soto 1989, Irigoyen 1994 s.v. *Curuzú Cuatiá*). Ikatu oje'e ko'ã tendápe oñeñe'ëhague guarani oñeñe'ëháicha umi *reducciones*-pe. Ko ñe'ë jeporu yma guive ñambojoapyva'erã umi okañýva *reducciones*-gui ñe'ë, ha péicha opyta guarani okaháre, ha hendive osẽ peteĩ *variedad* tendaguáva guarani jesuítico-gui, Taragui ojeímaramo Paraguái retãgui, ha pe guarani Taraguigua, oñemomombyrýva ñe'ë ypygui

Paraguáipe, ojapyhy ichupe castellano oiporúva Argentina retã okakuaáva ohóvo.

1.2. ALGR hupytyrã ha tembiaporape

1.2.1. Umi *atlas linguístico tradicional*-va, ha'eháicha *Atlas Linguistique de la France (ALF)* ha *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz (AIS)*, jepe iporavopyre pe *enfoque teórico*, ndohechaukapaitéi ñe'ënguéra reko tee upe arape ha upe iregiõmeguare, ohechaukante umi ñe'ëhára ityarõmava okaraygua oúva sapy'ami *saber lingüístico*, he'igua'u ha'ekueraha umi oiporúvagueteri *variante fónico* ha *léxico* ymaguarevéva oíva pe tendápe. Tembiasapyrevahína upe ihupytyrãnguéra. Pe *geolingüística* ko'ägaguáva, oikéva *sociolingüística* *avance* ryepýpe, ombokuatiase ñe'ëpykuua reko oíháicha, oikepaitévo ipype opáichagua ñe'ëhára, opaite ñemoñaréva, taha'e kuña térã kuimba'e, opáichagua taha'e umi ilapipuku ha mbykýva. Ndohechagiriva'erã ha'eha tavaygua ovapyréva pe táva pyahu tuichaháicha.

América Ñembyguávape oguerekove heta mba'e ojapova'erã umi ovapyréva, ha katu ndaupéichai Europa-pe. Subcontinente América Ñemby gotyoguávape ojekuaa oĩ rupi upépe hetaiterei tetã tuicháva ijepysokuépe, ñe'ënguéraniko vaicha ojojapáva. Péicharõ jepe, ojehechakuaa mba'éichapa iñambue hetepýpe upe ñe'ë, oike ipype ñe'ëhára ary, *nivel sociocultural* oguerekóva, regiõ oikoha térã oikohague reko'yma ha rekotee, heko'yma oñe'ë jave ijehe, taha'e kuña térã kuimba'e, tembiasakue ohupytýva rehe, ha ambueve. (ojehechakuaa avei *infra* 1.5.1.).

1.2.2. *Lingüística* *variación* ñembokuatia umi regiõ ha'évape *histórica zona guaranítica* oíva Río de la Plata-pe, ha'ehína pe hupytyrã

oguerékóva ALGR, ja'eháina Paraguái pyahu tuichavéva ha umi regiõ ojáva Brasil ha Argentina rehe ojeháiva yvy gotyove (1.3.). Oñe'ë'ehína ñe'ëmokõi guarani-castellano ñemoambue oíva ko'ã tendápe rehe, ha ñe'ëmokõi guarani-portugués oíva tenda Brasil retãguápe, ogueroikéva avei ñe'ërapo jeporu castellano-gui (ha ndaha'ei portugués-gui) moõ ha mba'éicha guarani jeporu. Kóicha, oñembojoapyve guarani ha portugués competencia-pe peteíve, castellano-peguáva. ALGR, ombokuatia rire, *lingüística variación* mombe'upyréva ári; avei oguereko hupytyrãve ha péva he'ise ombokuatiava'erãha oiporukuaápa hekopete ñe'ëharakuéra mokõive ñe'ë oikéva ñe'ëkõi apytépe. Añetehápe, nde'iséi ñe'ëmokõi ipohýi jojáva, he'iséniko jeporu hekopete ojuavynungáva, taha'e ha'ehápe. Ikatu ha'guáicha jaikuaa ojeporúpa hekopete mokõive ñe'ë (térã mbohapy peve), tapiate pe foco ndajajuhúi ñande retemínte apytépe, ha'éva "po", "jyva" térã "py", jajuhukuaa umi he'iséva ikate térã hekopeguávape, iñambueháicha "topepi" "topeágui" térã oimeraë tete noĩmbáiva, techapyrãramo jajuhu, "tesape'ũ", "topepireko", "tesavã" "tesakuape" renondépe, ha oje'ekatuíva omombe'úva jeporu porã ha, hi'ariete, jeporu pyahu pe ñe'ëme, techapyrãramo jajuhu, umi téra pukarãva akã térã tĩ rehegua.

Ñemoambue ojejuhúva opaite *competencia lingüística*-pe oñepyrũ guaranígui. Kóva he'ise umi ñe'ëjovake ojejapohague guaranimepaite, ha avei ko ñe'ëme ojejeruve umi *correspondencia* léxica castellana térã, ikatu avei, portugués ñe'ëme.

Péva rupi, umi maranduhára ojeporavo ikatupyry rupi omboguatávo ñe'ëjovake guaraníme.

Oĩ haimete guaranínte oñe'ëkuaáva oúva Paraguái okáraguivo ha Taragui/Argentina retãyguá ndoikuaái tuichaháicha umi *correspondencia* castellano-va.

Umi tenda guarani sa'i ojeporuhápe, ha'eve Argentina ha Brasil retãyguáva, umi tapicha iñe'ëmokõiva hesa'ihápe, oñemoneĩkuri avei maranduhára ndoikuaaguasúiva guarani. Hendivekuéra ojejapo ñeporandueta mbovymi hesekueraygua, *fonetismo* ha moñe'ërã rehegua añaõnte. Ndojejapói castellano térã portugués-pe añaõnte, péva he'ise, tapichakuéra ndoikuaáva guarani ndive. Umi oñemoñe'ëjovakéva apytépe, oĩkuri hetanunga umi oikuaa vaivaiva guarani, katu sa'i oñe'ë hikuái ha pa'ã pa'ãme.

Guarani apytépe oĩva *variación* oñemohenda mokõi mba'e ojoavýva ojehegui iporãitereiva apytépe, pe guarani ndojehe'a vaietéiva ambue ñe'ëre oiporúva maranduhára ypykue mbya, ava-guarani (chiripa térã ñandéva), paĩ tavyterã (kaiwá, caiová) ha guaraju Chiriguano), ndojehe'aguasúiva castellano rehe, ha guarani *criollo* térã jopara (guar. jopara, "*mezcla*"), ha'éva guarani ojehe'a vaivaiva castellano rehe. Kóvaichagua "jopara" oñemohenda ojeporu jovái ha oñemyengoviahaguére mokõive ñe'ë ndojejapyhypáiva añaõnte.

Umi iñe'ëmokõivape, guarani ojehe'a'yva (*guaraniete*) ha'ehína peteĩ potapy ndogueropu'akáiva, ha pe guarani oikuaáva ha'e ñe'ë oĩporãmava ha avei hypy'ũva umi mba'e ojejapo tapiávape ñuarã, ha katu sa'ieterei opaite mba'e ñende rekove ko'ãgape ñuarã. Castellano ñe'ëgui *variación*, ambue hendápe, ojehechakuaa España ñe'ë Río de la Plata-ygua ojeporu porã'ytereva apytépe, ojehechakatuiva Paraguái, Argentina ha Uruguái retãme, ha castellano tendagua ojekuaanungáva ojehe'aha hese guarani, pe ñepyrũgua hetave oiporu ñe'ëhára tavaygua

ikatéva ha sa'ive tapicha imboriahúva oikóva tenda okaháre. Pe *interlocutor* ha ñe'ëmbyrã he'iháicha, tapicha iñe'ëmokõiva omyengovia peteĩ ñe'ëme umi ndoikuaái térã nde'iséiva ambue ñe'ëme. Joparáre ojehechakuaavéva ha'ehína peteĩ ñe'ëgui jehasakatu ambuépe, péva he'ise jajepokuaaha jaiporu mokõi ñe'ë ojovaiete, mokõive ñe'ë akóinte oike ojoapytépe. Ko *variación* oñembokuatia *atlas lingüístico* ojejapóva ko'ãgaguápe.

Goelinguística pluridimensional ha'ehína ALGR raperekokuaaty. Ojehechakuaa *variación* opaite ko'ã *dimensión*-pe:

- *diatópica*: He'ise umi ojuhúva peteĩ tendápe, ojehecháva guarani *tribal* ha guarani *criollo*, castellano ha portugués apytépe. Ha'e *variación* tradicional oñeme'ëva geografía lingüística-pe.

- *diatrática*: Ha'e *variación* oñembojoajúva umi aty oñe'ëha *estructuración sociocultural* rehe. Jahechakuaa mokõi aty peichagua:

Clase "yvate" ha'e umi oñemoarandu pukuvéva, ohasáva mbo'ehao primaria-gui ha avei oike oñembokatupyryve, ha *clase "karape"* sa'ive oipykuiva'ekue mbo'ehao rape, ndohaikuaaiv'a'ekue iñepyrũrã ha upéi omboty mbo'ehao *primaria* peve.

- *diageneracional*: Ñambojovake mokõi aty iñambuéva hi'arýpe, pe ñemoñare "imitáva" (15 guive 36 ary peve) "ityarõmava" ndive (ohasáva 50 ary).

- *diasexual*: ha'e *variación* ñe'ëreko rehegua oje'éva oĩramo joavy tekoaty ha arandupýpe kuimba'e ha kuña apytépe. Ko mba'e noñembokuatiakuaái opaite tenda ojeipyguarahápe, nahanirieteve Argentina ha Brasil regiõme, umi maranduhára iñe'ëkõiva sa'ivehápe Paraguái retãpeguá-gui.

• *diafásica*: Ha'e *variación estilística* ha *pragmática*, hypy'ũva, oĩva ko'ã mba'e poguýpe "*interlocutor*", "ñe'ẽmbyrã", "ñe'ẽhára rembipota", "*posición*" ha ambue.

Pe *dimensión diatópica* ojehechakuaa 72 tenda rupive, 37 Paraguái, 27 Argentina ha 8 Brasil retãme. Mápape ndojehechakuaái ha'ehaichaite, ojehecha ta'ãnga rupive. Umi tenda ojepyguarahápe peteĩ kurusu he'ise umi mokõi *dimensión* oñemomba'eguasuvéva, *diatrática* ha *diageneracional*. *Línea horizontal* ári jaguereko mokõive aty *clase socio-cultural* iyyatéva; iguýpe, *clase* karape. *Línea vertical* akatúva gotyo romoha'ãnga mokõive aty ityarõmava ñemoñare; ijakatúva gotyo imitáva ñemoñare. Pe *dimensión diasexual* ndojehecha porãkuaái ALGR jehaipyrépe. Ojehechakuaa mápa 42.1 ha 42.2-pente. Ambuekuérape, ojegueroike aty ha'éva *clase* ha arýpe, roipota rupi hupytyrãramo kuimba'e ha kuña papapy ojojaichaite opaite tenda ojepyguarahápe. Péicharamo jepe, sapy'ante ndaikatúijepi oiko Argentina ha Brasil retãme.

Opaite tenda ojepyguarahápe ñe'ẽ reko ojehechauka ta'ãnga apu'a rupive. Oĩ apu'a ipéva (apu'a hũva, jasyra'y), apu'a hũva mbyte peve, apu'a henyhẽmbotáva (*media luna*), apu'a michĩmi hũva ha apu'a inandíva (apu'a morotĩva, *luna llena*). Ambueichagua mápape (rehechakuaa 1.4.4.d) oĩ peteĩ, mokõi, mbohapy térã irundy apu'a ojeiva ojuehegui, apu'a morotĩva rire avei. Sa'y ndoroiporúi.

1.2.3. Umi *léxico* he'iséva oĩva poranduhapýpe ha avei ko ALGR jehaipyrépe ha'e tuichaháicha *Atlas Diatópico y Diatrático del Uruguay* (ADDU) ha avei atlas linguístico Brasil retãygua ramoitegua (ALPR, ALERS) oiporúva. Kóva oipytyvõta ojehecha porãve haḡua ijepysokue

ha iñemohendápe ñe'ëndy ojojoguanungáva Río de la Plata yvy ryepýpe. Upéicharamo jepe, ñañe'ẽvo pe ñe'ẽ jeikove oñondive rehe ko'ápe jagueroquatáva rehe, ndaikatumo'ái ja'e pe *concepto lexicalizado* peteĩ ñe'ẽmegua he'isetaha upeichaite ambuépe. Ko'ápe jahechakuaa oĩha apañuái tembiaporapépe, jahechakuaave *atlas linguístico* iñe'ẽkõi ha iñe'ẽ hetávape avei.

Iporãiterei ñaimére irundy ñe'ẽ renondépe: a) guarani, ã) castellano (tendaguáva), ch) guarani rehegua castellano apytépe, e) castellano rehegua guaraní apytépe. Añetehápe, sapy'ante ndaikatúi jahechakuaa ko'ã irundy "ñe'ẽ" ñe'ẽhára akãme, ndahetaitéiramo jepe, ombyatýma peteĩ mba'e hérava castellano ñe'ẽme *continuo lingüístico*. Jaikuaaháicha, umi ñe'ẽhára oiporavokuaa a) ha ã), katu ndaha'úi opavavetépe, hi'arive umi ñe'ẽ ojoaju ha ojehe'áramo.

Ojeporu jopara (guar. jopara "*mezcla*") ñañe'ẽtaramo guarani reko rehe, he'iséva guaraní jeporu, jagueroikévo castellano amo guarani oi'yháme, taha'e léxico, sintáctico térã cultural rupi. Jopara ijeporúpe oñemohenda apoukapy rehe, hetaichaguáva, ñe'ẽhára atýguivo ha ojapyhy peteĩ tembiaporape ñe'ẽreko rehegua iñambuéva, guaraniete ypýpe. Ambuehápekato, jahechakuaa oikoha avei upéicha castellano ryepýpe, héra tee'yre ko mba'e ojuháva. Oñeñe'ẽjepi avei castellano tendaguávare. Añetehápe, kóva, *zona guaranítica-pegua*, ojeikuaávo avei ichupe oiporuhaguére *calco* ñe'ẽjojungatu ha ñe'ẽ he'iséva guaranimegua, oiporu avei guarani ñe'ẽ, jepémo sa'ive térã hetave: ojeporu oimeraẽichagua guarani ñe'ẽ upe tenda ndojeporukuaaveihápe castellano.

Ko'ápeniko jahechakuaava'erã sa'iha oike portugués ko ñe'ẽjovaképe. Ojeporu avei portugués umi

ñe'ẽhára iñe'ẽmokõiva oĩva tenda Brasil retãyguape, ojeporu avei upe guarani ndojeporukuaaveihape. Katu kóicharõ jepe ojehechakuaa castellano ojeporuha, ha imbaretetereiha, heta ñe'ẽ ha guaranikuéra mba'eapópe ha'e rupi kóva *lengua de contacto* umi ñe'ẽhára ko'ağagua ñemoñarekuéra oiporuva'ekue.

1.2.4. Taha'e ñe'ẽreko rehegua mombe'uchaukáva ha avei *sociolingüística* ko'ağaguáva oikuaa sa'iha oñontende *interlocutor-encuestador* ha *informante*. Ko *lingüística de la variación* oipotaháicha, pe joaju ojehechakuaave imombyrykuépe. Ñande kásope, mombryrykue oiko ndaha'úi upe *técnico* poranduhára tapiate ha'éva ambue tetãygua ndoiporúiva guarani iñe'ẽ'ypýramo, ha'e rupi avei aty poranduhára oúgui okáguivo ha jepémo oñantende, ogueraha ijehe pe mbo'eovusu reko, jeyvéramo umi tapicha ogueropojáiva marandu oñembyatýva oikuaa'ỹva. Roikuaa porãkuri mba'éichapa ikatu ombohová umi ñe'ẽhára, oikuaa porã'ỹre, tapiate. Mba'eporandu oĩva poranduháipe, *léxico* he'iséva rehegu tuichaháicha sapy'ánte poravopyre memetéva, ikatu omoñandu vai maranduhárape. Umi ikatúva oñandu hikuáiniko ha'ékuri ñetĩ ha ñekirirĩ, kóva he'ise ndoikuaaiha ñe'ẽ ohendúva ha, peteĩ jey porandu ojejapohápe, omombe'u oikuaamimiha peteĩ térã ambue ñe'ẽ, heta ombotove rire ambuekuéra. Poranduhára ikatupyry rupi avavete noñeñandu vaíri, katu nda'upechahína tapiate. Umi mba'ekuaarã oñembyatýva ñehesa'ỹijorã ojejapo oñemotenondévo apañuã ñeporandueta ñemboguatáre.

1.3. Moõ mevépa ojepyso guarani ñe'ẽ jeporu

ALGR omoñepyrũ mboyve ko tembiapo ndojekuaa porãiva'ekue umi *dialecto* ojoavýva tenda iñe'ẽkõihápe

guarani-castellano ha avei ko ñe'ẽkõi jepysokue, upéva oikove ambue tenda ndaha'éiva Paraguái ryepypeguápe. Ñañe'ẽvo Paraguáirekatu, jaikuaáma guarani jeporu ha'eha pe mba'e oporomoambuéva paraguaiguaháicha, katundaupéichai umiatyambuetetãygua ndive, ha'éva coreano, Brasil retãygua, menonita ha ambueve, katu ndojeikuaa porãi guarani *dialecto* oĩha Paraguái ryepýpe, ha avei joavy *diastráticas* ha *diafásicas* oĩva okaháre, umi regiõ *semiurbana* ha tavaháre. Sa'ietereikuri hikuái, avei, kuaapy castellano reko rehegua ojeporúva mbohapychagua tenda *socio-geográfica* ryepýpe.

Ndojekuaaiventema guarani jeporu jepysokue Argentina retãme. Oje'e tapiate Taragui ha Mision e távape, oje'e avei oĩha ambueichagua guarani Santa Fe távape, katu ndoroikuaa porãi mba'eve ko tetãpehẽgui, Chaco ha Formosa távaguei. Pe castellano ojeporúva Argentina Yvatekuarahyresẽ gotyvoaguáre ñañe'ẽvo, mba'éichapikora'e umi guarani rekopytee ojehechakuaáva ñamboykévo ipu'aka iñe'ẽpukuaa, iñe'ẽtekuaa, iñe'ẽjoaukatu ha iñe'ẽatýgui.

Ko tenda Brasil retãme oĩvape sa'iventema ojekuaa ñe'ẽreko rehegua jeporu. Ambue ysryguasu Paran ha Uruguái rembe'y gotyopa hembýraka'e guarani reko ymaguare. Ha moõ mevépa ojepyso. Ojeporúpa ñe'ẽkõi guarani-portugués. Ha mba'éichapa ojeporu castellano umi tenda oĩva Brasil retãme.

1.3.1. Guarani oñemoneĩva Paraguái pe 1992 ary guive, oñembo'e, castellano ndive, mbo'ehaokuéra *primaria*-pe ha avei oñembo'e ñepyrũ heta mbo'ehao *secundaria*-pe.

Oĩ aranduka tekombóerã peteĩha mbo'esyry guive, poteĩha meve ñuarã (rehechakuaave ko'ápe: Zajícová 2008). Mayma Paraguai gua, oikuaa guarani michĩmíjepera'e, oiméramo ndaha'úi menonita térã tapicha oĩva aty ambue tetãygua ou ramovapegua,

hetaháicha oñe'ëkuua, hetave okaháre Paraguapeguágui. Paraguay ha regiõ *semiurbana*-pe, upe *clase social alta* sa'ive oñe'ë: heta iğuaiguĩ ha itujámava, noñembo'ëi rupi ichupekuéra imitãvépe, heta mitãrusu, ndojeporúi rupi guarani hogapekuéra ha avei tenda omba'apohápe.

Haimete opavave oiporu oñe'ë okaháre, jepe hógape, hogaykeregua ndive ha avei tapicha omba'apoha ndive. Ko'áva, peicharamo jepe, ndoiporu porã castellano, oĩ haimetevoi guaranínte oñe'ëva, ha ambuékatu oñe'ë castellano sa'ieterei ha ojehe'aitereíva hese guarani. Pe apañuã tuichavéva ha'ehína castellano rekopytee paraguagua oiporúva opaite regiõme ha avei *capa social*-pe, oguerekóva *modismo* oikumbýva umi guarani oikuaávante, kóvaniko apañuã opavavete oguerekóva, ikatuva'erākuri oñemombareteve mbo'ehaópe oñembo'ekuévo. Kovahína peteĩ mba'e *multiforme*, tapiate yvypóra mboriahu oiporúva, taha'e okaháre ha avei tavaháre, katu ojeporu, ikatuháicha jepe, Paraguápe *clase superior* apytépe.

Roiporavo 37 tenda romba'eporandu hağua, rojesarekove umi tetãvore tavaguasúre (Ka'aguasúpente ndoroiporavói tavaguasu Coronel Oviedo, roiporavo rupi tava'í Ka'aguasugua) ha, avei, peteĩ tenda okarayguáva tetãvorekuéra oguerekóva. Central Tetãvorépekatu, roiporavo mokõi tenda Paraguay, Centro ha Takumbúpe. Avei, roipyguarave irundy ypykuéra renda (B3i, I2i, KN3i, SP3i, mbya opavavete), avei pe táva okaraygua oĩva tetãvore Ka'aguasúpe ypykueravahína (KU2i, mbyá).

Péicha, oñondivepa jaguereko po tenda ypykuérava, irundy mbyáva ha peteĩ ava guarani ha guarayo/chiriguano (B3i).

1.3.2. Argentina retãme opyta tenda iñe'ëmokõiva guarani-castellano ohejáva yvypóra ypykue'ỹva *Guerra*

de Independencia ára guive. Jesuitakuéra ohejávo umi *reducciones*, 1768 arýpe, heta ava guarani iñarandúva okañy oho tenda oñemohendáva Misiones Tetãpehẽ ko'ağaguápe Kuarahyreiképe opytávagui ha oĩva mokõive Ysryguasu Uruguái rembe'ýpe oñembyaty hağua umi ava guarani *no "reducidos"* ndive ha umi *vaquero* ha kavaju omomgakuáva oikóva *estancia* oĩva Corrientes Tetãpehẽme kuarahyreike gotyo, Esteros del Iberá ha Parana rembe'y mbytépe, tenda oĩva Taragui, Chaco ha Santa Fe gotyo. Kóicha heñóikuri guarani correntino ko'ağagua, ha'éva guarani *dialecto* peteĩtetéva ojehechakuaa ha ijeheguíva ijkeregua Paraguái retãyguágui. Ko'ãğa meve gueteri ojeporúva yvatekuarahyreike regiõ okarayguávape (Goya regiõme, Bella Vista, Empedrado, San Roque, Mburucuyá, Caá Catí, Santa Rosa, Concepción térã Yaguaretacorá), katu ikangyve Iberá kuarahyresẽme, Uruguái Ysryguasu rembe'ýpe (Santo Tomé, Alvear, Paso de los Libres, Monte Caseros, Mocoretá).

Sa'i ñe'ëhára oĩ umi tenda *marginal*-vape Yvy gotyoguáva (Esquina, Sauce), hetamie oĩ Mercedes, Perugorría regiõme, sa'ieterei Taragio tavaguasúpe. Tetãpehẽ yvate gotyo, San Miguel ha Itazaingó mbytépe, oĩ ñe'ëhára okahápe haimete guaranínte oiporúva, ha katu castellano ñe'ëhára katueterei oĩ umi tavaháre, vaivaínte imandu'áva guarani rehe. Ñambyatypáramo oñondive jahechakuaa sa'ietereiha oĩ guarani ñe'ëhára. Ndorójapói *estadística*. Ndoro'ekuaái mboy iñe'ëmokõivapa oĩ Taragui távape, ha ndaikatuive ojehechakuaáramo hetakue ikatuha iñambue ojekuaa porãramo mba'éichapa oñehenói tapicha iñe'ëkõiva, ojehechávo oĩha opaichagua ñe'ëkõi.

Entre-Ríos Tetãvorépe, opytáva tetãpehẽ rembe'ýpe yvy gotyo, ndorojuhúi iñe'ëmokõiva guarani-

castellano ñe'ẽme. Sa'imíntekatu, San José de Feliciano távape oñemoñe'ẽjova'ekue (ER1). Ko tetãvore yvate gotyo, imandu'amimi hikuái guaraníre, sa'i oiporu hikuái, Taraguípe oguereko rupi iñemoñarekuéra térãkatu yma oiko rupi táva oíva Taragui Tetãvorépe. Ojehasamívo Ysryguasu Uruguái hembe'ýva avei Brasil retã ndive, avavete naimandu'ái guarani rehe. San Borja távape, haimete opytáva San Tomé ambue henda gotyo ha Itaqui-pe avei (Rio Grande do Sul, Brasil), Alvear ambue henda gotyo, ndorojuhúi guarani ñe'ẽhára peteĩnte jepe. Ha oime rire peteĩ ndorohechakuaáiva, upéva nde'isemo'ái oíha ñe'ẽhára aty. Taragui távape oíva tenda *marginal*-va, guarani oguehápe ohóvo, heta tapicha ohasa pe mba'e he'iséva ñe'ẽhára oñemboykéva, ndaikatúi rupi oñomongeta guaraníme ndahetái rehe oí oiporúva ko ñe'ẽ. Sapy'ánte oiporu upe tendapende; upéva ikatu ojapo ohóramo ambue tendápe térã ouramo hendapekuéra ambue tendágui iñemoñarenguéra guarani ñe'ẽhárava.

Ko mba'e oikóva ha'ete naiñambuéiva guarani oñemboheko ypy guive 2004 arýpe. Umi ñe'ẽhára ohasámava 50 ary omombe'u heta ndojehayhúi ha ojeporuhague ñemiháme guarani upe árape, ogapy ha angirũ atýpente ikatu ojeporu, ko ára ojepyso 60 ary sa'ary ohasava'ekue peve. Hasyeterei jajuhu ha jaroviauka ko'ã ñe'ẽhárape ñe'ẽjovake omoneĩ haḡua. Opavave oñemoĩ peteĩ ñe'ẽme oñembotavývo ko'ã tendápe: Santo Tomé (CO3), Esquina (CO4), Sauce (CO5), Perugorría (CO6) ha Alvear (CO7).

Oimeraẽ oñeporandúvape oikuaápa guarani he'i ndoikuaaiha mba'eve, he'igua'u, mombyry upe tendágui, upe távape, oíha ñe'ẽhára. Upe tendapete avei ojeyapo upeichaite, ko'ápe nahániri, katu amo gotyove oĩkuaaha ndahetái ñe'ẽhárape. Ipahápe, Lic. Mario Bogado, *explorador* Paraguaigua,

omoñuha ichupekuéra ha omombe'u pukarã guaraníme ha, katueterei, upe ohendúva ichupe opukavy, ohechaukávo péicha oikuaaha pe guarani ojeporúva, ndaha'eihína oprotesta ha omomich'ỹre ikuaapy. Koicha oikohápe, umi ñe'ẽhára ndahetái regiõ *marginal*-hárupi. Umi tenda ja'emavahápe ndaikatúikuri ojepyguarapa, maranduhára kuimba'e ha kuñáva mayma aty tekoatyguávape. Ndaikatúikuri ojejuhu opavave atýpe. Katueterei ndaipóri ñe'ẽhára imitáva (Ca en CO4 y CO7, Cb en CO3 y CO5). Roiporavo 10 tenda ñeporandurã Taragui Tetãvorépe, romohenda porã haḡua ñe'ẽkõi guaraní-castellano rembe'y ha *situación sociolingüística* ko regiõ ñemomba'eguasuvapegua.

Ñañe'ẽramo ñe'ẽmokõi guarani-castellano rehe, Chaco Tetãvore oje'ekuaa Taragui jepysoha ymaite guive. Umi ñe'ẽhára iñe'ẽkõiva ko tetãvoreguáva ha'e Taragui retãgui oúva térãkatu iñemoñare. Oiporu hikuái pe guarani oñeñe'ẽva Taraguípe. Guarani ojeporu tetãvore kuarahyreike mbytépe, hetaichagua *municipalidad*-pe, rohapykuereka porã'ỹre oíhaichaite. Tetãvore mbyte ha kuarahyreike gotyoguáva ojekuaauka oíhaguére ipype ppykuéra aty wichí, toba ha mocoví. Kuarahyreike gotyo peteĩ *línea* ojepysóva Castelli guive (CC3) Villa Ángela peve (CC4) ndahetái ojehechakuaa guarani ha castellano ñe'ẽhára. Avei ndahetái ñe'ẽhára tenda oíva kuarahyreike gotyo, péva rupi ndaikatúi ojepyguara porã oíhaichaite kuimba'e ha kuña oíva aty tekoatyguávape.

Roiporavo irundy tenda Chaco-pe roipyguara haḡua (CC1-CC4).

Santa Fe Tetãvore yvate kuarahyresẽme, yvy gotyo, okañy ohóvo tenda iñe'ẽmokõiva guarani-castellano. Villa Ocampo (SF1) távape rojuhu mokõi atýnte roipyguara porã haḡua oíhaichaite. Maranduhára mokõi atypeguave Reconquista-peguáicha

(SF2), Goya, Taragui ambue henda gotyo, michĩmĩnte ikatu roipyguara ndojejuhúi rupi ñe'ẽhára ojakokuaáva ñe'ẽjovake guaranipepaite. Oĩ imandu'áva guarani rehe Santa Fe capital peve: yvyporakuéra oikuaa ñe'ẽmimĩnte, *modismo*, ñe'ẽjehechauka, katu noñe'ẽkuaái ikatu hañuáicha oikuaauka hemimo'ã guaraníme.

Formosa Retãpehẽ hína Paraguái yvykue. Ñorairõ Guasu rire, 1874 arýpe, ko tenda oñemoĩnge Argentina retãme ojejapo hañua tetãpehẽ ipyahúva. Guarani paraguái ha'e pe ojeporúva upépe, jepémo, ko'ãga, sa'i oĩ ñe'ẽhára oguerekóva hogayua Paraguái. Oikoháicha avei umi ambue tetãvore Argentina Kuarahyresẽme, he'isehína umi sa'imi tapicha iñe'ẽmokõi gueteriha guarani-castellano iñemoñarekuéra oiporu rupi.

Tetãpehẽ kuarahyresẽ gotyoguápe ojeporu guarani, tenda oĩháme peteĩ *línea* ohechukáva ohoha Espinillo guive Comandante Fontana peve, katu sa'i ojeporu Las Lomitas peve (FO4). Ojeipora irundy tenda porandueta ojejapo hañua.

Misiones, héra oúva *Reducciones jesuíticas* ymaguarégui, oñemohendáva ysyryguasú Parana ha Uruguái rembe'ýre, noñembohasavéi ñe'ẽmokõi ko'ápe jaikuaaséva umi mitãpyahukuérape ojehejapa rupi tekoha ko regióme Guerra de Independencia árape ha oikoje rupi ipype tapichakuéra oúva Europa-gui, Polonia, Ucrania ha Alemania retãygua, sa'ary XIX paha guive. Umi guarani oiporúva ko'ãga rupi ha'ehína paraguagua ohóva ko tetãme térã iñemoñarekuéra. Posadas Póvincia capital-pe ikatúkuri jajuhu umi aty tekoatygua motenondehára, katu ambue tenda ojejapohápe porandueta ndorojuhúi.

Capiový (MN2i) ha Panambi (MN7i) ha'e ypykuéra (mbya) renda, ha'e avei Alemania, Polonia ha Ucrania retãgui oúva renda. Aristóbulo del Valle (MN3),

Monte Carlo (MN4), El Dorado (MN5) ha Wanda (MN6) távape sa'ieterei oĩ umi iñe'ẽkõiva, péicha avei Bernardo de Irigoyen távape.

Buenos Aires retã ha'e tenda hetaiterei paraguagua ohoha, avei San Pablo ha Nueva York ha, upégui ou, ñe'ẽmokõi guarani-castellano. Kóva rupi ojejapo heta jeipyguara irundy, hetaiterõ, barrio oĩva Gran Buenos Aires távape (BA1-4), ndaikatúi rupi ojejapo opavave paraguagua tuichaháicha oho rupi ambue tetãme, opáma rupi aravo, jeporurã ha mbarete.

Jepémo ndaikatúi ojekuaa porã mboýpa oĩ iñe'ẽkõiva guarani-castellano Buenos Aires retãme, ro'e ohasaneha sa su ñe'ẽhára. Paraguagua térã umi iñemoñare oiko tapiaitéva tekohápe ojehe'akuaa ojehe péicha rupi katujete oñomongeta guaraníme.

ALGR ohechauka, péicha, 27 tenda ojeipyguara hañua oĩva tenda Argentina retãyguávape.

1.3.3. Brasil retãme, Ysyryguasú Parana yvy gotyo, péicha ha'e umi Parana, Santa Catarina ha Rio Grande do Sul távape, ndopytái mba'evete umi jesuita *tradicción*, Paranaitépe ha yvate kuarahyreike, ojehejareíva ohopa rire umi jesuita 1632 arýpe, Brasil isásóva ojeikejey ipype ha oñekolonisa 1880 ary guivénte: Foz do Iguaçu 1888, Guairá 1902; katu oĩ tenda siglo XX mbyte guivénte: Maringá 1947, Umuarama 1955.

Tenda kuarahyreike Paranagua ha Mato Grosso do Sul yvy gotyogua, Brasil emperador ome'ẽ Brasil-gua Thomaz Laranjeira-pe omba'apo hañua ka'áre. Pe Compañía Mate-Laranjeira tuichaitereíva oĩva Brasil retãme, oñemomombyrýva Brasil *institución política*-gui, omomba'apo paraguagua poravopyre oñe'ẽkuaáva hekopete guarani ha castellano. Ko ha'évéva Paraguái jepysokue Brasil retãme hi'are Gertúlio Vargas ára

peve, kóva, siglo XX mbyterupi, ojapo *centros de administración civil* ha *militar* oñangarekóvo Brasil retãygua oĩva upépe rehe. Ko'ã mba'e oikóvo, ombogue avei guarani ha castellano upe javeve, péicha oheja oíke portugués.

Umi tenda oĩva Parana ha Paraguái rembe'ýpe, Foz do Iguaçu ha Guaíra, guarani ojeporu porãhápe 1945 ary peve, oĩ ñe'ẽhára oiporúva peteĩ ñe'ẽmimi, oĩ avei umi sa'imínite oñe'ẽva guaraníme, katu ndaiporivéiva pe ñe'ẽhára rekoha. Hyepy gotyove ndaiporivéima guarani ñe'ẽhára, jahechaháichakuri Guaraniaçu, Cascavel, Palotina, Toledo, Umuarama távape. Roiporavo mokõi tenda roipyguara hağua (PR1 y PR2i [mbyá]).

Ysyryguasú Parana yvate gotyo, Brasil retãme oĩva tavaguasu Mato Grosso do Sul, ojepyso ohóvo ñe'ẽmokõi guarani-portugués, heta hendápe ogueroikéva avei castellano, péicha ikatu ja'e oĩha ñe'ẽmokõi guarani-castellano-portugués. Ko mba'e oiko heta paraguaigua oho rupi ambue tetãme, hetaiteve San Pedro ha San Estanislao zona central-gui, upéva oiko siglo XX oñepyrũ jave mbyte rupi. Ko tenda ojapyhy kuarahyreike gotyo peteĩ *línea* ohóva Guaíra guive Naviraí ha Ivinhema peve, tetã *meridional*-pe opytáva, Campo Grande Tavusu peve. Ipye oíke avei Iguatemi, Amambai, Ponta Porã, Caarapó, Dourados, Fátima do Sul, Juti ha Jateí. Ijapýra yvate gotyogua ojepyso Campo Grande guive Corumba peve, ohasa avei Aquidauana rupi, oheja yvate gotyo Pantanal ha ojapyhpaite Porto Murtinho, Bela Vista, Maracajú ha Río Brilhante regiõ. Roiporavo po tenda roipyguara hağua (MS1-5).

Haimete opavave atýpe oĩ umi "*colonia paraguaigua*" *club*, péicha ko'ã atygua oñomoirũjepi arapokõindy paha jave ojapo ha ho'u hağua tembi'u Paraguái, ohendu hağua paraguái parahéi ha oñomongeta hağua avei

guaraníme. Arapokõindy aja, heta oĩ ndoguerekóiva hapicha oñe'ẽ hağua guaraníme, umi *pareja* Brasil retãygua ndoiporúiva rupi ko ayvu. Oĩmimi "brasiguayos" ohokatuíva Paraguái pe oguereko rupi ipehẽnguekuera upépe térã ojehekávo, ambuekuérakatu imboriahu téra naiñemoñarevéima. Umi ityarõmava ñemoñarépe ġuarã, guarani oikuaáva ojehe'a castellano rehe, oiporu jave guarani haimete nombojehe'ái portugués rehe. Mitãrusukuérape ġuarã, kóva oiko ohóramo Paraguái pe ha mba'épa ojapo. Ñañe'ẽvo portugués ryepypegua ojegueroikéva ojeporu jave guarani, jajuhu peteĩ *fenómeno fonético* jesarekorãva: *lexema* portugués, techapyrãramo, *fazenda* 'estancia' térã *feijão* 'poroto', oguereko *fricativas dento-* ha *palato-alveolares* hyapúva, oñecastellaniza ñe'ẽjoaju guaraníme ojei rupi ko'ã *fricativa*-gui hyapukue: [fa'sẽnda], [fe'SÇEÃ], ha katu umi ñe'ẽhára, ha'ekueraité, ombohyapu porãgueteri oiporu jave portugués [fa'zẽnda], [fe'ZÇEÃ].

Santa Catarina (Brasil retãme) ndaipóri ñe'ẽhára aty iñe'ẽkõiva guarani-portugués, ha avei Río Grande do Sul távape. Péicharamo jepe, roiporavo peteĩ tenda ojejapo hağua *exploración indígena* (mbyá) *de control*, São Miguel das Missões (RS1). Oñondivepa, ALGR oikuaauka 8 tenda ojeipyguara hağua Brasil retãme.

1.4. Marandu pojoapy ojeporúva rehegua (Poranduhaipy, mapa ñemohenda, estadísticas, jehaikatu)

1.4.1. Poranduhaipy

Ojejapókuri poranduhaipy iñambuéva ojuehegui umi tenda ñe'ẽmokõi guarani-castellano ha guarani-portugués ojeporuhápe ġuarã. Guaraníme ojehaíva ojojoguaiterei mokõive hendápe. Tenda ojehe'ahápe guarani-hispánico ojeporu *Poranduty avañe'ẽ ha karaiñe'ẽme/*

Cuestionario guaraní-castellano, Maguncia 1992, Kiel ²1995, ³1997, ⁴1999, ⁵2000, ⁶2002; tenda ojehe'ahápe guarani-portugués ojeporu *Poranduty avañe'ẽ ha Brasil ñe'ẽme/Questionário guarani-português*, Kiel 1997, ²2001. Arandukaapyre tuichámaramo oñeguenohẽjey heta oñemyatyrõmava, péva he'ise ojepe'aha umi porandu ojejapo jo'áva, *variante* oje'eukáva nde'iséiva upe ojejeruvéva, porandu oĩvaíva, ha avei ojegueroike umi ñe'ẽ ndaiporiva'ekue. Roikuaa pyahúkuri, techapyrãramo, umi ñe'ětéva *dizer 'e' e perder-se 'ñekañy'* ndojeporuiha portugués tekohaguávape oĩva tenda roipyguarahápe Brasil retãme, ojeipotave rupi *falar 'ñañe'ẽ'* (ha 'e') ha *sumir-se 'ñekañy' desaparecer* térã *perder-se* rangue. Maranduharakuérape oiko'õi ko'ã ñe'ětéva *lengua estándar* rehegua oiporúva poranduhára, ojeruvéva ichupekuára ombohasa haña guaranígui portugués-pe umi ñe'ẽriregua *prefabricada*.

Umi porandujehaipy oguereko heta pehẽngue, oñondivepa oĩ 400 mba'eporandu tenondeguaitéva. Umi porandu apytépe hakãhetajey, *variante semántica* (he'isejojáva) guarani ha castellano ñe'ẽme térã, ikatúramo ojeporu, portugués ñe'ẽme. Péicha, ko jehaipyre "*léxico* yvypóra rete ha deficiencias corporales" oguereko 375 porandu (ñe'ẽ) iñambuéva. Ko'áva ha'e umi pehẽngue oguerekóva poranduhaipe:

a) Maranduhára *datos estadísticos* ha tenda oikoha

b) Ñe'ẽpu'andu ha ñe'ẽpukuaa (guarani pu'ae ha pundiekuéra rehegua)

c) Ñe'ẽaty:

1) yvypóra rete ha *deficiencia corporal*

2) pehẽnguekuéra ha tekoayhu

3) sa'ykuéra

4) *orientación en el espacio* ha arakue ha pyharekue pehẽ

d) Ñe'ẽjoajukatu:

1) *complementos locativos* guaraníme

– he'iséva castellano/portugués ñe'ẽme

2) *terarãngue objeto directo* rehegua castellano/portugués ñe'ẽme

3) opaitemba'e rehegua

e) Ñomongeta sãmbyhypyre

f) Moñe'ẽrã:

Jehaipyre *Biblia*-pegua (S. Lucas, cap. XV, 11-32, guaraní ha castellano ñe'ẽme, imbytepekuéra oĩ portugués).

Porandu jepapa oñembokuatia umi mapa peteĩteĩme. Ndojepokói umi papapy ypykue rehe, katu pe *subcapítulo* "akã" vore peteĩha rehegua c1 (yvypóra rete rehegua ñe'ẽaty) ojegueroike opaite papapy oĩmavape, ojeporumimi péicha umi papapy ndojepoiva'ekue ñeporanduetápe. Kóva ojehechauka ndojeipotaiha ojeporu jey heta ñe'ẽ ojehai jo'áva poranduhaipe. Pe 21c porandúpe añónte, "c" oñe'ẽ *subcapítulo* "akã" reheté. Oje'emaháicha, ndojehechaukái mapa rupive mayma papapy poranduhaipe rehegua.

1.4.2. Ñe'ẽ ojeporúva

Ñe'ẽ techapyrehai ñe'ẽreko rehegua ha opavave ñemombe'u ojejapo castellano-pe. Umi maranduhára omombe'úva guaraníme, ijykére ombohasa avei castellano ñe'ẽme.

1.4.3. Geografía moha'ãnga

Umi mapa ohechauka ñe'ẽkõi guarani-castellano oñe'ẽha *área geográfica*, avei guarani-portugués. Ndoikéi Chaco paraguaigua oĩva yvatekuarahyreike rembe'ýpe *por razones prácticas*, ndaiporihápe tenda ñeporanduetarã. Ndoikéi avei ALGR mápa *básico*-pe tenda MS5, Campo Grande, Estado de Mato Grosso do Sul capital Brasil retãmegua, opytáva 225 km-hápe MS4 Dourados yvate gotyo. MS5 ñemohenda oñemoha'ãnga hu'y rupive, MS4 ykére. Buenos Aires, Argentina Retã Tavusu, opyta 608 km-hápe San José de Feliciano

távagui, ore *punto meridional extremo* (ER1), ndoikéi avei ALGR mápa *básico-pe*. Umi irundy tenda ojehechakuaáva Buenos Aires távape oñemoha'ãnga peteĩ *columna vertical* rupive, mápa-pe oĩ iguyetépe asu gotyo.

1.4.4. Apañuãi ñe'ẽ he'iséva rehegua

Heta hendápe rombojovake mápa ohechakáva umi ñe'ẽ he'iséva guaraníme umi castellano ñe'ẽme oĩva rehe. Papapy peteĩteĩ ohechauka umi ñe'ẽ he'iséva, katuate opavave ojoguaiterei peteĩ poranduhaipepegua porandúpe. Mápa rysíi oguerékova ipype porandu papapy oñepyrũ (s) taígui ha'éva (s) guaraníme, oĩháicha ñe'ẽ ojojoguáva peteĩteĩ upe ñe'ẽ apytépe. Oĩ sapy'ante mápa térã mapakuéra ohechakáva peteĩ ñe'ẽnte umi mbohapy apytégui. Portugués ñe'ẽ ojekuaa mápa rysíi pahaitépe oñeikotevẽ jave oñembokuatia *lexema* protugués ñe'ẽ rehegua ndoguerékóiva *correspondencia formal* ha *semántica inmediata* castellano ñe'ẽme. Koichahápe rohechauka mápa michímimíva ñe'ẽkõi Brasil retãme oĩva rehegua (voremimi tenda oĩva de Mato Grosso do Sul tavaguasúpe, Parana ha Rio Grande do Sul). Jaikuaaháicha, heta kóicha roikohápe noromyenyhẽi ("ndojejapóiva") maranduhára Brasil retãmegua mbohováí *virtual*-va castellano ñe'ẽme umi mápa oĩvape ko ñe'ẽme pya'eterei ojejapova'ekuépe.

Umi mápa peteĩteĩme, yvate akatúva gotyo, ohechauka pe ñe'ẽ oikuaakáva ñe'ẽmbyrã. Pe *título* ohechauka mápa ñe'ẽmbyrã, oñemyenyhẽva poranduhaipepegua porandu rehe. Oñeporandu ñepyrũ ñe'ẽ ñe'ẽmbyrameguápe, upe rire ñe'ẽ mokõihaguávape (guarani térã castellano); Brasil retãmegua portugués mapakuérape ojehechauka porandu portugués ha guaraníme. Mombe'urã ohechauka ha omyesakã umi ta'ãnga

ojeoporúva. Oiméramo ndatuichái pe tenda ojehejáva myesakãrã rendaguã, kóva omombe'u porãve pe myesakãrã oĩva mápa guýpe akatúva gotyo. Kóva omombe'u avei mba'épa he'ise umi ñe'ẽ oñembohérava guaraníme, maranduhára ypykuéva ñe'ẽreko rehegua jeporu (opavavéva mbya, katu avei ava (chiripa, ñandéva) ha guarayo (chiriguano) ha *criollo* iñe'ẽmokõiva oĩva tenda tembikuaareka ojejapohápe. Myesakãrã ipukuvéva ojejuhukuaa ambue toguépe.

1.4.5. Mápa opaichagua

Jahechakuaa po mápa iñambuéva:

a) Mápa iñambuéva, ohechakáva peteĩ *lexema* anónte.

ã) mápa *coocurrencia selectiva* rehegua, ombohováiva ijeporu, jehayhuve ha/térã heta *lexema* he'iséva ojojoguanungáva.

ch) Mápa *fenotípico* omoneíva peteĩ *sinopsis* oguerékova "he'isejojáva" térã "he'isejojáva" iñambuéva. Ko'ã mápa mbaretépe omomichĩ pe ñe'ẽ reko tendapegua ohejávo peteĩ maranduhára aty irundy aty apytégui. Kóvaichagua mápa ombohováí porandu he'íva: peteĩnte jepépa maranduhára tendaguáva oikuaa *lexema* x. Peteĩ mbohováí añetéva añónte ojekuaauka kyta hũme; opaite mbohováí mbotovéva peteĩ kyta morotĩme.

e) mápa *coocurrencia total* rehegua, ohechakapaitéva umi irundy *lexema* térã iñambuéva ojehechakuaáva, ohechakáva ikatúva guive mbohováí añetéva. Umi irundy *lexema* térã iñambuéva térãkatu he'iséva oñembyaty peteĩ apu'a apytépe irundy vorépe, pe ojeoporuvéva térã opavavete oñemohenda *reloj esfera* oĩháme ohóva pakõi guive papo peve, ohóvo hapykuéri

umi “he’isejojáva” ojehechauka porãvéva reloj ju ohoha gotyo. Hetave oĩ rire irundygui umi *lexema ocurrente*, ko’áva ojehechakaramo’ã michĩva mapa rysýpe.

Kóvaichagua mápa ohechauka hetave pe *pluridimensional* taperekokuaaty omonẽivagui. Ndoikóiva, peteĩ *impresión diatópica, diastrática* ha *diageneracional* hesakáva. Kóvaichaguáva jeguereko ha’e marandu poravopyre peteĩteĩ atýgui umi tendápe. Ko marandu oike avei *estadística general*-pe ojekuaáva mapa guýpe asu gotyo.

ẽ) mápa michĩmimíva portugués Brasil retãmegua ojehaímava yvate (1.4.2.).

Ojehechakuaa yvypeve (1.8.) umi mápa jeporu ha hetepyrã moaranduha.

1.4.6. Ma’ekuaarã ñehesa’yjo

Mba’ekuaarã oñembyatýva ñehesa’yjo ojejapo oĩ porãvéva mbohovái “añetéva” oñemopyendaháicha. Kóva he’ise, oiméramo, maranduhára aty peteĩ categoría-pe oikepáva (*edad, clase social, eventualmente sexo*), oĩ mbohovái iñambuéva, ojeporavo mbohovái añetéva, jepémo ha’eñoite aty apytépe, osẽ haḡua mápape. Pe *grado* “añetéva” mbohovaipagua, porandu oĩháicha, he’ise akóinte tembikuaa ha/térã ñe’ẽ *léxico* jeporu térã he’iséva rehegua. Oñeporandúramo, techapyrãramo, tembikuaa ha/térã guar. jeporu *hesavã* *térã* cast. *Bizco*, pe mbohovaiháina “añetéva” ha’e maranduhára omonẽiva ñe’ẽ jahechámava jeporu térã tembikuaa.

Petĩjepe maranduhára aty apytepegua, oĩramo maranduhára aty peteĩ *categoría*-pe oikepáva – omonẽ porandu, ojeporavóta upe mbohovái. Ambuekuéra mbohovái mbotovéva oike mápa myesakãrame, kóva he’iseháina mayma regiõmegua oiporuha, *clase social* ha/térã peteĩchagua ñemoñare.

1.4.7. Estadística rehegua

Umi *estadística* oĩva mápape oñemopyenda hetaiterõ 261 aty jeporekapyrévare, ohupytyva 100%. Umi 72 tenda jeipyguarapyrépe roguereko oñondivepa oĩne peteĩ térã irundy aty tekoatyguáva, ñambojoajupáramo 261. Rohechakuaa mokõichagua *estadística*. Umi mápa iñambuévape ha umi *coocurrencia selectiva*-guáva, opáichagua mbohovái ikatúvape ha aty tekoatyguávape ḡuarã (CaGII, CaGI, CbGII, CbGI) ojehechakáta umi *porcentaje de ocurrencia*, ojeipapávo *base documental cien por ciento*-ramo.

Jepémo marandueta ojeporúva ha’e, techapyrãramo, 84,29%, ha’evahína 220 aty ojepyguarapyréva, ojepapa 100% guive, péva he’ise, ko 84,29% ojaipoa 100%, péicha pe *base estadística* ikatu haḡua ojojapa mapa-kuéra peteĩteĩme.

Umi mápa *fenotípico* reheguápe, ojehechauka *porcentaje de ocurrencia* añõnte ha kóva ndoikói tendakuéra ojeipyguarapyrépe, *ocurrencia* jaipé’avo *base*-ramo, jepera’e peteĩ mbohovái añetéva opaite aty tekoaty reheguápe. Ambue mapakuerape guáicha, pe *base documental* añetetéva ojehechakuaa 100%, péva hína pe ikatúva ijyvateve.

Pe *ocurrencia total* umi mápape ojehechauka, mbohovái añetéva térã mbotovéva papapy, umi aty *base* ijyvatevéva arieténte jey. Mbohovái añetévape jahechakuaa oñe’ẽva peteĩ, mokõi, mbohapy térã irundy ñe’ẽnguéra ojeikuaáva rehe.

1.5. Tenda ha maranduhára rehegua red

Ambueve mba’e

Umi aty tekoatyguáva ojehechakuaáva tapiate ha’ehína mokõive *clase social* ojeikuaáva *grado de instrucción formal* rupive (*clase* ikarapéva oikéva mbo’ehaópe mbo’esry irundyha peve, ha *clase* ijyvatéva, mbo’esry irundyha

guive yvatévo ha/térã mbo'ehaovusu peve) hamokõi ñemoñare (imitãva, 18 ary guive 36 ary peve, ha ityarõmava, popa ary ohasáva). Umi mba'e ndoikotapiáiva jave, añetehápe umi regiõ ha tenda ñe'ẽhára imbovyhápe, ndojehechakuaái hekopete *límite de edad*, jahechaháicha maranduhára ñe'ẽrysýpe. Sapy'aitépe jahechahína ijetu'uha peteĩ iñe'ẽkõiva juhu *clase* yvateguápegua oguerékova 18 ary guive 36 ary peve ko'ã tendápe, techapyrãramo, Taragui tavusu térã Villarrica távape. Roñemoĩ peteĩ ñe'ẽme ha ro'e romboykétapa ko *clase social* ñeporanduetápe térã romoneíta "mohenda porã" umi tembe'y oñemoĩva, ro'évo, jaipyguara rire mbohapy ary ñanderapykue gotyo, maranduhára 38 ary oguerékova oñemohendaramo'ã tekora oĩháicha (18 ary guive 36 ary peve). Jeipyguara okakuaávo 12 ary peteĩ arapehẽ ryepýpe, ko "ñeme'ẽmby", oñemoneĩva oñekotevẽ javénte, ro'e oĩ porãha.

Sapy'ánte, rojapo ñeporandueta imbovýva ndoroguerékói rupi maranduhára ikatupyryva (enc. red.), ikatu hañuáicha rojumieve marandu. Ñeporandueta imbovýva ojehechakuaa a), b) y f) poranduhápe. (ojehecha yvate § 1.4.1.).

Maranduharakuéra aty omonéi ha'ehínaani hañua ojehomombyryeterei. Romoañetévo peteĩ maranduhára omyakãha ñe'ẽreko rehegua tekora upe tenda oĩhameguápe – oñemoneiháicha upe ñe'ẽ he'iséva América Yvy gotyoguápe, kóva oikomava'erã tenda ojejapohápe ñeporandueta ikatúma guive 20 arýma. Ñemoñare imitãvape ñuarã, upéva oiko ojeikuaávo mboy arýpa oguereko. Umi tapicha ndoikovéiva upe tendápe ojavómava 8 ha 18 ary oñeguenohẽmbaite. Roikuaa porã ko ro'éva naimbareteiha rohechávo hetanunga ñe'ẽhára ohasáva 50 ary ndahesaraiha iñe'ẽreko rehegua jeporúgui ogueruva'ekue

ambue tendágui imitãramoguare, jepémo oikóma mokõipa ary upe tenda pyahúpe. Kóicha jahecha maranduhára Julio Vera rehe oikova'ekue (CO4 CbGII), oiporúitiva Esquina távape (Taragui Retãvore) Formosa távape ojejepokuaaháicha ojeporu, kóva ha'ehína tenda heñoi ha okakuaahague imitãrusu peve, jepe oiko rire pa ary ko táva michímívape oĩva Taragui tavaguasúpe. Ndaha'etí peteĩ mba'e oñemboykéva. Mombyryeterei jeho ñemboyke ro'e ha'ehína taperekokuaaty tekotevẽtereiva ndajahejaséiramo ñaneremimo'ã *homogeneidad de la realidad lingüística* jaikuaa rehegua.

Mayma maranduhára ojekuaauka, ndaha'etí ombyatýva rehe añoñte, avei oñemosarambihaguére héra ha marandu heseguáva.

Umi tenda ypykuéra ñeporanduetaha ojehechakuaa peteĩ i oñemoĩva *sigla* ykére rehe, ohechakáva pe tenda, techapyrãramo, KN3i.

Sapy'ánte umi papapy tenda ñeporandueta rehegua ohupyty 3 oĩ'ỹre 2. Kóicha oiko jave ndaikatúi ojeipyguararaẽ, térãkatu ojejapo ALGR-S oĩháme ha ojeiporavo ambue tenda ALGR oñemohenda hañua. Péicha, techapyrãramo, umi tenda KA2 Buena Vista ha M2 San Miguel ndojekuaái mápa *básico-pe*, mba'ekuaarã ndaipóri rupi. Tendakuéra CR2, KA2, M2 y Ñ2 San Juan Ñe'ẽmbukugua ojekuaa ko'ápe: ALGR-S, 2002, jehaipyre II, togue. 1.

Tenda oikotevẽháme oñemoĩve tendarera guarani haikatúpe, castellano ha portugués ñe'ẽ haikatu tee rire.

Maranduharakuéra ndoporohechauka kuaái, ñañe'ẽvo *sentido sociológico* rehe. Ojeiporavo ichupekuéra ikuaapyháicha, ambuéva oñe'ẽramo hese, ha umi mba'e oikónteva oimeraẽ tendápe. Umi regiõ *marginal*-hárupi, imbovyhápe maranduhára iñe'ẽkõiva, tenda michíva ojokuaahápe opavave, katuete jajuhukuaa mayma maranduhára

oïva. Ko'ã tendárupi, ja'ekuaa katuete avei ndaiporihá peteĩ térã hetamive aty ko'ápe jahechakuaáva, jepe, ikatu avei, jajuhuramo'ã peteĩ maranduhára, ñamyengoviárõ, mbopukuve ha jehekave rehe.

Ñe'ẽpaha

ALGR niko, ombohováí potávo *geolingüística* ko'añaguáva, ogueroike umi marandu ipyahu pyahuvéva *socilingüística* rehegua, ombokuatia potávo opa mba'e ojuhahína ñe'ẽ jeporu rehegua, ogueroikévo opaite ñe'ẽhára, taha'e imitã, kakuaa ha ituja térã iñuañuiva, kuimba'e ha kuñávape, umi sa'i oñemorandu ha umi heta

oñemoaranduva'ekuépe. Ndaikatúi ojehejávo tesaráipe hetaiterei tapicha aty ko'añaguáva ha'eha umi ovapyréva. Ko *atlas* ñe'ẽ rehegua ojapyhara tetã rembe'y ha opyta ojeporeka tenda guaraní paraguái oikovehápe castellano ÿramo portugués ndive rehe. Upéva ári, tekotevéne ojekuaauka ipype ojegueroikeha ypykuéra ñe'ẽ, mba'e araka'eve ojejapo'ya. Ojehupívo ko tembiapopy ñandutípe katu ojegueroipojaise marandu tuichaháicha guaraní ñe'ẽ ojeporua rehegua mayma tapicha ohapykuererekávape marandu, oikuaa haña ko tenda ha oiporu ko pojoapy ambueve jeporekapyrã.

Aradukaporupyre

[*La hispanización del guaraní jesuítico en «lo espiritual» y en «lo temporal». Segunda parte: Los procedimientos.* En Wolf Dietrich y Haralambos Symeonidis (Hrsg.). *Geschichte und Aktualität der deutschsprachigen Guaraní-Philologie*. (2008). Münster:LIT-Verlag, 141-169.

Abadabadía de Quant, Inés., Irigoyen, J. M. (1980). *Interferencia guaraní en la morfosintaxis y léxico del español substandard de Resistencia*. Universidad Nacional del Nordeste.

Bridgeman, L. (1981). *O parágrafo na fala dos Kaiwá-Guarani*. SIL.

Cafferata Soto, J. D. (1989). *Historia de Santa Rita de la Esquina, Corrientes*. Poder Ejecutivo de la Provincia.

De Granda, G. (1988). *Sociedad, historia y lengua en el Paraguay*. Instituto Caro y Cuervo.

Irigoyen, J. M. (1994). *Toponimia guaraní de Corrientes*. Universidad de Concepción del Uruguay.

Meliá, B. (1969). *La création d'un langage chrétien dans les réductions des guaraní au Paraguay. I: Texte, II: Bibliographie et notes*. [Thèse pour le doctorat en Sciences Religieuses]. Université de Strasbourg. (2003) *La lengua guaraní en el Paraguay colonial, versión castellana, corregida y actualizada*. CEPAG.

Morínigo, M. A. (1989). *Raíz y destino del guaraní*. Universidad Católica Nuestra Señora de la Asunción.

Nuevo Diccionario de Americanismos. (1993). dir. Por Günther Haensch y Reinhold Werner, Tomo II: Nuevo Diccionario de Argentinismos (NDA). Chuchuy, C. y Hlavacka, L. (coord.). ICC.

Real Academia Española (RAE). (2001). *Diccionario de la lengua española (DRAE)*. RAE.

Ruiz de Montoya, A. (1640). *Tesoro de la lengua guaraní*. Juan Sanchez. Publicado nuevamente, sin alteración alguna, por Julio Platzmann, vol. III, Leipzig, 1876.

Thun, H. (2005), "«Code switching», «Code mixing», reproduction traditionnelle et phénomènes apparentés dans le guaraní paraguayen et dans le castillan du Paraguay". *Italian Journal of Linguistics* 17, 2, págs. 311-346.

Zajícová. L. (2009). *El bilingüismo paraguayo. Usos y actitudes hacia el guaraní y el castellano*. Vervuert-Iberoamericana.